

Kukava, Tamara Grigorjevna

O krásnu

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1983, vol. 32, iss. B30, pp. 86-91

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106648>

Access Date: 12. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

vysokoškolský život s učebně výchovným procesem a s podmínkami práce svých gruzínských kolegů. Mohli si prohlédnout celkové vybavení školy, knihovny, studijní literaturu, ročníkové i diplomové práce studentů. Navázali přátelské vztahy s gruzínskými studenty a učiteli, v jejichž rozvíjení, jak doufáme, budou pokračovat i příští vzájemné návštěvy.

Studentská bezdězivová výměnná praxe vytvořila příznivé předpoklady i pro příští spolupráci pedagogickou, vědeckovýzkumnou a publikační. Prvním výsledkem navázané spolupráce jsou publikační výměny původních statí našich i gruzínských autorů. Docent Ceil zaslal k publikování ve sborníku Tbiliské státní univerzity stat *O antropologických tendencích v současné buržoazní filozofii*, dr. Gabriel stat *Z dějin českého estetického myšlení*, dr. Šmajš stat *Sociální aspekt zatížení přírodních zdrojů*.

Profesorka Tamara Kukava napsala pro Sborník prací filozofické fakulty UJEP pojednání *O krásnu*, které otiskujeme na následujících stránkách.

Josef Šmajš

Tamara Grigorjevna Kukava

O KRÁSNU

1. Negativní určení krásna

Úvod z dějin problému. — Existence té či oné vědy je podmíněna předmětem, který je pro danou vědu specifický a jímž se tato věda odlišuje od jiných věd. Spor o specifičnost předmětu estetiky začal již dávno a lze říci, že dodnes nebyl ukončen. Část badatelů považuje za předmět estetiky — krásno. I kdyby tomu tak nebylo, je v každém případě krásno základní kategorií estetiky a vymezení její podstaty patří k neodkladným úkolům teoretiků estetiky. Krásno jako předmět estetiky nebo jako její základní kategorie má své dějiny. Již Egypťané měli o něm své představy a od té doby se lidé neustále snažili vymezit pojem krásna. Krásno se ztotožňovalo s poznáním, s ideálem, s nadpřirozenými jevy, jindy s číslem nebo s kosmem, se zdravím, se životem atd. Je obtížné vypočítat všechny tyto pokusy o určení krásna, nutno však prozkoumat některé z nich.

Krásno není pouze symetrie. — Někteří teoretikové dřívější a současnosti chápou krásno jako symetrii, proporci a harmonii. Ty jsou bezpochyby krásné, nikoli však ve všech případech. Někdy je symetrické rozmístění nábytku v pokoji krásné, někdy však asymetričnost vytváří dojem vyšší krásy. Podobně tak ve vnějším vzhladu člověka je krásná symetričnost a proporcionální uspořádání částí, někdy však je krásnější asymetričnost, např. mateřské znaménko na jedné tváři, pěšinka nebo růže na jedné straně. Pojem krásna je tedy mnohem širší než pojem symetrie. Teorie ztotožňující krásno se symetrií zužují pojem krásna, a proto je nelze považovat za teorie, které by uspokojivě definovaly krásno a určily jeho podstatu.

S krásnem se nesetkáváme jen v umění. — Někteří teoretikové v minulosti (Hegel) i dnes spatřují krásno pouze v umění. Umělecká díla jsou bezpochyby krásná, jinak by existence umění neměla smysl. Bylo by však chybou omezovat krásno jen na umění, nebo považovat všechna umělecká díla za krásná. Existuje totiž mnoho uměleckých děl, jež nemají nic společného s krásnem. Ztotožňování krásna jen s uměleckými díly zužuje obsah a rozsah pojmu krásna. Rozsáhlá sféra přírodní krásy, duchovního, subjektivního či sociálního života atd. zůstává za hranicemi krásna, přitom však se lidem jeví mnohé stránky těchto sfér jako krásné. Příroda sama o sobě, nezávisle na člověku, je ovšem ke kráse lhostejná; to však neznamená, že sama nevystupuje pro nás jako krásná. Krásno tedy existuje nejen v uměleckých dílech, nýbrž také v mnohotvárných jevech fyzického, biologického a psychického života. Bylo by proto chybou omezovat krásno jen na umění.

Krásno nemůže být nezainteresované, bezpodmínečné. — Teorii o nezainteresovanosti či bezpodmínečnosti umění vyslovil Kant. Všechny jevy skutečnosti hodnotí lidé většinou s ohledem na to, jaký přinášejí užitek. Zemědělec například posuzuje půdu z hlediska toho, jaký užitek a výrodu může přinést po svém zpracování, farmaceut hodnotí kvalitu květů podle toho, jaký mohou přinést užitek pro léky, jež se z nich připravují. Avšak člověk, který vidí v růži nebo v krajině jen krásu a nebere v úvahu jejich užitečnost, kochá se krásnem jako takovým bez jakékoli zainteresovanosti a podmínky. Tak uvažují někteří teoretikové. Prozkoumáme-li však blíže postoj umělce, snadno se přesvědčíme, že ani jeho vztah není prost jakéhokoli zájmu. Pozorování krásy květů nebo krajiny mu totiž poskytuje užitek, a právě užitek je tím zájmem nebo podmínkou, která je zahrnuta v jeho vztahu ke krásnu. Jestliže tedy vztah zemědělce nebo farmaceuta je utilitární, pak vztah umělce a estéta je hedonistický. Kromě toho užitek z krásna je doprovázen určitou informací nebo znalostí. Člověku se například rozbouřeně moře jeví samo o sobě jako krásné, není však takto vnímáno tehdy, pozorujeme-li v něm záhubu člověka nebo loď. Pozorování požáru v sousedním domě nepřináší nám uspokojení, nevnímá se jako krásno, třebaže požár a plamen sám o sobě krásným jest. A Napoleonovi patrně poskytovalo pozorování hořící Moskvy nezměrné uspokojení jako známka blízkého vítězství. V uvedených případech oceňování krásna a pocitu libosti hraje svou roli informace jako podmínka libého prožitku. Krásno tedy nelze považovat za bezpodmínečné, nezainteresované. Připouštět bezpodmínečné či nezainteresované krásno existující samo o sobě znamená něco podobného platónským idejím, které k nám lidem nemají žádný vztah a stávají se zbytečnými. Z těchto důvodů kritizoval Platónovy ideje Aristoteles a odmítal je. A spolu s Aristotelem je zamítali také všichni zdravě myslící lidé. Proto je takové pojetí krásna nepřijatelné.

Krásno není jen napodobení. — Originálním přínosem byla Aristotelova definice umění — a tedy i krásna, v něm realizovaného — jako napodobení. Ani toto výměně nelze považovat za konečné, vyčerpávající. Za prvé proto, že odpovídá na otázku „jak vzniká krásno?“, a nikoli na otázku „co je krásno?“. To znamená že určuje nikoli podstatu krásna, nýbrž cestu a prostředky, jimiž krásno vzniká. Tím lze vysvětlit tu skutečnost, že Aristoteles, navzdory své genialitě, uvažoval v „Poetice“ spíše o poslání umění než o jeho podstatě. A v „Rétorice“ předkládal většinou empirická pozorování a úvahy o konkrétních formách projevu krásna než obecná určení jeho podstaty, přestože si byl vědom jeho obecné a univerzální povahy. Na tomto základě hledal krásno ve všech sférách života a činnosti člověka, nikoli jen v některé z nich. Za druhé, uvedená definice omezuje sféru existence krásna jen na produkty lidské činnosti a takto zužuje rámcem a význam krásna.

Emocionálnost není pro krásno specifická. — Krásno je doprovázeno emocionálností. Krásno vyvolává emoce u toho, kdo je bezprostředně vnímá, i u toho, kdo si představuje krásno v minulosti či budoucnosti. Je pravda, že někdy pod vlivem průvodních psychicko-subjektivních nebo materiálně objektivních faktorů krásno nezbuzuje prožitky či emoce; což však neznamená, že by krásno nemělo tuto vlastnost. Stačí, aby tyto rušivé subjektivní, psychické či vnější objektivní faktory zmizely, a prožitky, potencionálně existující, se objeví. Nebylo by proto správné zba-
vovat krásno emocionálností, ani příkládat jí rozhodující význam a považovat jí ne-li za podstatu krásna, tak alespoň za její základní znak; emocionálnost totiž hraje neméně závažnou úlohu v procesu vědecké, laboratorní či tvůrčí činnosti, při experimentování i analýze. Neméně emocionálním je však také výsledek těchto činností — vědecký objev, závěry, důkazy pro ty, kteří je chápou. Není tomu však také v umění? Umělecká díla jsou emocionální pouze pro ty, kdo je chápou. Ostatní mohou projít kolem vrcholného uměleckého díla s naprostou lhostejností. Prožívání krásna je příjemné; nelze však říci, že vše příjemné je krásné. Z toho plyne, že by bylo chybou považovat emocionálnost za základní a tudíž specifickou vlastnost krásna. To však v nás nesmí vzbudit druhou krajnost — negaci uspokojení a s ním spojené psychické stránky v pojetí krásna. Při všech výhradách k nebezpečí psychologismu nelze zcela odmítat emocionální stránku estetičnu, jak činí někteří soudobí buržoazní teoretikové estetiky. Nelze též popírat jeho logické a gnozeologické stránky. Kromě uvedených aspektů má krásno ještě mnoho dalších stránek, například stránky etické, sociálně politické atd. Logické a psychické stránky krásna

mají ve srovnání s ostatními trvalejší ráz, protože krásno doprovázejí ve všech sférách jeho projevu (prožitek či zvýznamnění krásna je vždy nutné).

Krásno nelze omezovat na myšlenku či informaci. — Poznávací funkci má nejen věda, ale také umění a jeho podstatná kategorie — krásno, a to nejen při zvýznamňování přírody, ale též celého bohatého duchovního světa subjektu samotného. Krásným může být pouze ten jev, který v sobě obsahuje nejen emoci, nýbrž který je spolu s tím doprovázen určitou myšlenkou a významem, určitou informací. Nesmysl nikdy nikomu neposkytl uspokojení a nikdy nebyl uznán jako krásno. Smysl nebo idea, vložená do krásna, může být mlhavá nebo nepochopitelná, a proto jakoby neexistovala; to však nemůže být důvodem pro její popření. I formální krásna nám předává určitou informaci, tato informace se však dá lehce osvojit, protože má fenomenální charakter. Například vnější vzezření člověka lze stanovit a zhodnotit na první pohled, což však neznamena, že by v tomto prvním pohledu nebyla obsažena žádná informace. Dána-li je tedy informace při ocenění vnějšího vzezření, pak ještě významnější informaci měla by poskytovat a skutečně poskytuje kresba, socha, film, divadelní umění atd. Zbavit krásno informace a smyslu znamená přeměnit je ve zbytečný, nicotný a bezvýznamný jev, což by konečnou vedlo k popření krásna jak v umění, tak i v přírodě. Informace, znalost a myšlenka má sice v krásnu velký význam, nelze však omezovat krásno jen na myšlenku. Krásno jde totiž ruku v ruce nejen s poznáním, nýbrž také s mnoha dalšími vlastnostmi. Zbavit krásno poznání a myšlenky ochuzuje a zmenšuje význam krásna právě tak, jako omezovat krásno jen na poznání a informaci. Snižuje to význam samotné estetiky jako speciální vědy a vede k nebezpečným pokusům směřovat ji s jinými vědami a zrušit ji.

Krásno není jen užitečno. — Jestliže jsme řekli, že krásno nemůže existovat bez určitých podmínek, pak jsme těmito podmínkami rozuměli také užitek, jež krásno přináší. Tento užitek může být vyjádřen v informaci i v poznání, získaném vnímáním krásna, a rovněž v uspokojení, které vyvolává, ve směřování a výzvě k lepší budoucnosti a v hledání cest k jejímu uskutečnění, a také v duchovním očištění a povznesení člověka. Krásno očisťuje, povznáší člověka, povzbuzuje v něm víru ve vlastní síly, přináší mu uspokojení. A to vše je právě užitek a zájem. Příčiny vzniku umění třeba proto hledat nejen v práci, nýbrž také v touze po kráse, odpočinku a rozptýlení. Umění tak někdy slouží rozptýlení, jindy se spojuje i s praktickou cílevědomostí, a to vše v souhrnu tvoří užitek, jež přináší krásno, které se v umění uskutečňuje. Omezíme-li však užitek na užitek materiální, bezprostředně pocíťovaný, pak jej nelze ve všech případech hledat v umění. To však neznamena, že umění postrádá jakýkoli obsah a nepřináší žádný užitek. Nelze také tvrdit, že vše užitečné je krásné, ani že nic příjemného nemůže být také krásným: vše krásné je užitečné i příjemné. Krásno, jak již bylo řečeno, má mnoho dalších kvalit, jež jsou pro ně neméně podstatné a významné. Omezovat krásno na užitek, a ten považovat za podstatu krásna, bylo by stejně chybné, jako v krásnu popírat jakýkoli užitek.

Krásno není jen morální obsah. — Předmětem estetiky je estetično a etiky — etično, mezi nimi však není nepřekročitelná propast. Krásno slouží nejen uspokojení, nýbrž také výchově, což je současně též cílem etiky. V tom smyslu etično a estetično spadají vjedno; etické jevy se hodnotí též jako estetické, a estetické jako etické. Nelze však tvrdit, že se estetično, krásno a etično zcela překrývají; etično se totiž vyskytuje nejen ve sféře estetického, nýbrž také v mnoha dalších sférách. Rovněž estetično a krásno vyskytuje se nejen v etickém, nýbrž také v mnoha dalších sférách. To znamená, že krásno má různý obsah v souladu s rozmanitostí života a sfér lidské činnosti. Pro stanovení podstaty krásna je proto nutné brát v úvahu specifickou projevů krásna ve všech těchto sférách, nikoli jen v etické sféře. Obsahy estetična a etična se tedy plně neshodují, jen se kříží; tj. překrývají se částečně; proto zbavovat krásno etického obsahu bylo by neméně chybné, jako považovat etično za podstatu estetična.

Krásno se neomezuje jen na život nebo na šťastný život. — Krásno se velmi často projevuje také v životě, nikoli však v jakémkoli životě. Cílem není pouhá existence, nýbrž taková existence, která je spjata se štěstím, třebaže život a existence je mnohem krásnější než neexistence. K čemu je existence v porobě, bídě, strádání, v těžké práci a nespravedlnosti? Žádoucí a krásný je jen svobodný a šťastný život. Proto je štěstí a krása kategorií vyššího řádu než pouhý život. Nebylo by tedy správné omezovat krásu jen na život, ani jen na šťastný život, protože početné jevy, které jsou

těž krásné, zůstávají za hranicemi daného vymezení. Jak již bylo řečeno, jednou z forem projevu krásna je život, nikoli však jen život.

Krásno není jen progresivní a není jen cíl. — Krásno se často vyjadřuje ve formě progresivního a cíle, protože cíl je zpravidla model té dokonalosti, kterou člověk neshledává ve skutečnosti a o kterou usiluje. Jelikož však cíl plně nevyčerpává pojem krásna, nelze jej s krásnem ztotožňovat. Není snad krásno nejvyšším a skutečným cílem člověka? Ani tuto formulaci nelze přijmout, protože krásno nemůže být konečným a základním cílem lidské existence. Cílem každé vědy a umění je štěstí. Na tento cíl se každá věda a každá forma umění zaměřuje svými zvláštními prostředky, podmíněnými povahou jejich předmětů. Pro vědu je touto metodou a prostředkem — pravda, pro estetiku a umění — estetično a především — krásno. To znamená, že krásno je pouze cesta a metoda pro dosažení tohoto velkého cíle — všeobecného štěstí, a krásno i pravdivost jsou pouze prostředky k jeho dosažení.

Krásno není jen svoboda a není jen zákonitost. — Rozvoj vědy a umění není myslitelný bez svobody. Útlak, omezování rozmachu svobodné myšlenky snižuje také hodnotu tvorby. Svoboda však není jen příčina tvorby krásna, nýbrž je také jeho produkt. Krásno, zrozené svobodou, vyvolává ve vnímateli obdobnou tužbu, znásoběnou výzvami tvůrce ke svobodě, jeho bojem proti podmíněnosti, omezení a přinucení. Svěho času však lidé zavedli zákony a omezení, rušící tu svobodu, která lidem přinášela velké škody. Kdo potřebuje svobodu Robinsonů, Tarzanů a lidí ukryvajících se v džungli a měnících se ve zvířata? Zákon ovšem něco připouští a současně omezuje, avšak zákon a svoboda jsou dva protikladné póly, jež se vzájemně vylučují. Dobrovolné omezení svobody není uzákoněno navždy, nýbrž dočasně, do vytvoření určitých podmínek, které ruší zákony, jež ruší svobodu. Každé estetično a krásno není výzvou k svobodě a nevyvolává jen city toho druhu. Krásno se v umění někdy definuje nejen svobodou, nýbrž mnoha jinými potřebami a zákonitostmi skutečnosti. Ani to však nezakládá důvod k tomu, abychom krásno viděli jen v zákonitostech a estetiku považovali za normativní vědu. Krásno se tedy sice projevuje někdy ve formě svobody, někdy však se projevuje ve formě jí protikladné; není pouze jednou z těchto forem a může existovat ve formě těch či oněch rozmanitých jevů.

Krásno není jen krása. — Jednou z podob krásna je formální nebo vnější krása. Krásno však není jen vnější krása, kromě ní existují ještě početné jevy, například jevy vnitřního světa člověka, jež nelze omezit na formální nebo vnější krásu. Dokonalé formy v umění objevují se sice tehdy, kdy lidé mají vše nezbytné pro zachování existence, a potud je umění možno chápat jako předmět potěšení. Má však vždy blízko k životu lidí, a to i tehdy, kdy neslouží uspokojování nezbytných životních potřeb. Nutno předpokládat, že zpočátku se vytvořily ty formy umění, které měly blízko k životu nebo k životním projevům, a teprve později — útvary od života vzdálenější mající ve vyšším stupni vnější, formální charakter. To však neznamená, že by se mělo krásno omezovat jen na formální krásu, zbavenou vnitřního obsahu.

Krásno není jen účelnost. — Značný ohlas získala teorie, podle níž krásno je účelnost. O této teorii lze říci totéž, co o teoriích předcházejících: že totiž krásno se neomezuje na účelnost, že existuje mnoho jevů, které vylučují určení účelu a cíle, a přesto jsou též krásné. Jaký účel a cíl mohou mít četné přírodní jevy nemající schopnost vnímání a myšlení? Uvedená teorie kromě toho předpokládá předběžné poznání účelu každého krásného jevu. A to znamená předem připouštět existenci formy či ideje předmětu, což vede k objektivnímu idealismu, k uznávání objektivní existence něčeho ideálního.

2. Pozitivní určení krásna

Je tedy patrné, že — navzdory dávným úvahám lidí o krásnu — neexistuje dosud jeho uspokojivá definice. Je tomu tak proto, že se krásno omezovalo na určitou jednu sféru, zatímco krásno má všeobecný a univerzální charakter. Jak známo, krásno je kategorie, a proto má všeobecný charakter, obecnou podstatu, jejíž vymezení musí být možné. Kdyby krásno nebylo obecným či univerzálním, zůstalo by subjektivním. Každý člověk by měl o krásnu své představy, což by konečkonců vedlo k popření jak krásna samotného, tak i estetiky jako vědy o krásnu.

Univerzální charakter krásna. — Uvedené úvahy činí zřejmým, že krásno nelze omezovat na určitou jednu sféru a že pojem krásna je mnohem širší než pojem pří-

rody nebo jen umění, života atd.; setkáváme se s ním v mnoha jiných sférách, je zahrnut v každé z nich, a proto všichni vědci, kteří se snažili omezit krásno na některou z těchto sfér, zužovali obsah této kategorie a její význam. Krásno je kategorie univerzální, lze ji však vymežit: univerzální krásno je dokonalost nebo úsilí o dokonalost, která se může projevat všude a vždy, v nekonečné rozmanitosti forem a obsahů. Jestliže se kladná morální vlastnost spravedlivosti projevuje v určité jedné konkrétní vlastnosti, nazýváme toto působení člověka spravedlivým. Jestliže však k tomu přistoupí faktické jednání, pak v této vlastnosti spatřujeme dokonalost, zákonitost a hodnotíme ji jako krásno. Člověka takto oceňujeme tím spíše tehdy, kdy se jeho pozitivní morální vlastnosti projevují nejen ve spravedlnosti, nýbrž také v mnoha jiných vztazích. Tam, kde se právem pocituje plná dokonalost, zmocňuje se nás klid, plynoucí z pocitu, že cíle bylo dosaženo a dále už nelze jít. Všechno je však vystaveno dialektickému procesu vývoje, a proto se dosažený cíl koneckonců ukáže jako něco dočasného. Zdá se, že jsme cíle dosáhli, dotkli se ho, avšak tato představa mizí a cíle se posunuje kamsi daleko, do blankytné a růžové budoucnosti. Znovu se v nás probouzí nezdolné přání bojovat, jednat, hledat, objevovat a tvořit, přání dosáhnout nových cílů a horizontů, neustále hledat krásno a štěstí jako nejvyšší ideál.

Protikladem krásna jako dokonalosti je jen nedokonalost. — Dokonalost může se projevit i v negativnu, to však nemůže být krásno, nýbrž jeho protiklad, popření krásna tak, jako je tma protikladná světlu a dobro — zlu. S růstem negativního se zmenšuje krásno a nakonec, v podmínkách plného vítězství negativna, krásno mizí, přenechává negativnu své místo. Toto negativno, protikladné krásnu, je nedokonalé. Ošklivost je projev nedokonalosti. Protikladem dokonalosti není neúplnost, protože neúplnost předpokládá plnost jako svůj protiklad. Nelze směřovat pojmy plného a dokonalého, protože vše dokonalé je plné, nikoli však naopak: existuje mnoho plného či završeného, jež nelze považovat za dokonalé a tedy za krásné. Dokonalost není pouze rodová či druhová plnost a zákonitost, nýbrž dokonalost všech jevů konkrétních a individuálních vlastností předmětu. Pojem krásna tedy není oddělen a abstrahován od konkrétna, nýbrž existuje v konkrétnu samotném a nám se podává jako výslednice praxe.

Některé konkrétní formy projevu krásna. — Jelikož krásno je konkrétní, možno uvést mnoho příkladů a faktů o jeho existenci a projevu. Prožívání krásna či dokonalosti se spojuje s jevy minulých dob, které sice již nejsou, avšak žijí v našich představách a při každé vzpomínce probouzejí v nás velmi příjemné prožitky, což nám dobře tlumočí tvůrci — básníci, umělci. Ke sféře krásna se vztahují rovněž takové jevy cílového charakteru, které nás podněcují k aktivitě, a to buď proto, že jsou skutečně dokonalé, nebo proto, že se tak jeví. Pokud by tomu tak nebylo, nevzbuzovaly by lásku, touhu a aktivitu. Jako krásné a tedy dokonalé hodnotí se vše, co osvobozuje člověka od strádání, neštěstí, hoře, od okolností, jež deptají fyzicky a působí duševní utrpení; vše, co poskytuje krátké či dlouhodobé uspokojení, co povznáší nad špinu a běžné starosti, co povzbuzuje víru ve vlastní síly, sebedůvěru a naději do budoucna; vše, co člověku ukazuje cestu k velkému prostoru, abecitu a nehmrtelnosti. Každodenní starosti, ani často se opakující velké události, nehodnotíme jako krásné a dokonalé právě pro tuto dotěrnou opakovatelnost. Prožitek a ocenění krásna vyvolávají také ty jevy, které sice nejsou přirozené, avšak díky umnému podání působí zcela přesvědčivě a reálně — významné vědecké objevy, jež jsou nám blízké a pochopitelné, významné ideje, radosti atd. Tak hodnotíme též přírodní jevy, z určitého hlediska dokonalé — v barvě, zvuku, rozmístění částí atd. Totéž nutno říci též o kráse vnějších forem, u nichž dokonalost není tak zjevná, a proto tyto předměty zpočátku nepůsobí jako krásné. Stačí však odstranit příčinu, zakrývající krásu předmětu, a před námi se objeví krásno vzbuzující v nás pocit uspokojení a štěstí.

Krásno je relativní. — Krásno má své přechodné i trvalé stránky. Přechodné je na něm to, co je podmíněno časem, prostorem, faktory sociálními, národnostními, osobními. Krásno má však také tu stránku, která má všelidský význam. Zpravidla se s tím setkáváme v dílech, vytvořených velkými tvůrci. Toto obecné lidské se sice projevuje v časově prostorových, sociálně národnostních a v jiných relativních formách; formy se mění a podstata zůstává. Skutečně trvalým a krásným je právě toto všelidské. Jestliže by toto obecné lidské neexistovalo nezávisle na všech podmínkách, nemohlo by ani existovat právě umění. Ve světě se však vše mění a plyne.

Proto ani podstata krásna nemůže být absolutně neměnná. Ve skutečnosti stárne, dožívá svůj věk i to, co má obecně lidský význam. Tento význam je však setrvalejší než podmíněná forma, třebaže se od podmíněné formy krásna liší jen relativně. Relativnost krásna se ještě více prohlubuje díky rozdílu ve vnímání a hodnocení, což je způsobeno rozmanitostí vnitřního „Já“ – subjektu. Proto neexistuje krásno, nad něž by nemohlo být něco ještě krásnějšího, neexistuje absolutní krásno. Jinak by vývoj ustrnul a snaha o lepší pozbyla by smyslu. Každá dosažená dokonalost a nabytá krása je relativní. Tím nepopíráme zákonitost a kritéria ve sféře krásna. Krásno existuje vždy; má sice relativní charakter jako sama dokonalost, kdyby však neexistovalo kritérium, nemělo by smysl – pro nekonečnou rozmanitost subjektů a krásných předmětů – vůbec o krásnu uvažovat.

Poznání krásna. – Krásno má svou smyslovou i myšlenkovou stránku, a proto se na jeho poznání podílejí jak smysly, tak i myšlení, všechny stupně poznání. Prvním stupněm je stupeň smyslový – počitek, vjem a představa, druhým stupněm – myšlení a abstrakce. Na prvním stupni poznání se nám krásno líbí nebo nelíbí, a podle toho vyvolává libost nebo nelibost. Až na druhém stupni poznání probíhá hodnocení předmětu a činí se závěr o dokonalosti či nedokonalosti, o kráse či nekráse. První stupeň proto nepotřebuje kritérium. Zde všechno závisí na svobodném subjektivním vkusu a volbě, nestanoví se ještě podstata krásna. Právě na tomto stupni nepodněcuje člověka žádný zájem, nesvazuje ho žádná jiná podmínka než osobní pocit „líbí se“. Tento pocit má velkou svobodu volby. Kantova teorie se tak v otázce krásna zastavila právě na tomto prvním stupni, nedospěla ke druhému stupni poznání. Na druhém stupni poznání krásna probíhá hodnocení, k němu je zapotřebí jak poznání podstaty krásna, tak i uplatnění jeho kriteria, které nacházíme v dokonalosti. Na tomto stupni končí veškeré kolísání, relativismus a subjektivismus; do popředí vystupuje podstata krásna v podobě dokonalosti, což je též jeho kritérium, vyvozené z praxe.

Společnost a genius. – Společnost mívá o krásnu vypracováno svoje mínění, které často obsahuje pouze zlomečky pravdy, někdy čistou pravdu; může však být také mylné. Pokud jde o genia, jeho názor se často neshoduje s názorem společnosti, neboť genius společnost posunuje vpřed a rozvíjí. Společnost za ním zůstává, a teprve po určité době dospěje k tomu, co genius řekl již mnohem dříve. To ovšem neznamená, že by genius byl nezávislý na společnosti a na těch životních podmínkách, ve kterých se nachází. Zde probíhá dvoustranné vzájemné působení: společnost plodí a živí genia, a genius, zrozený v lůně společnosti, přispívá k pokroku společnosti.

(Přel. L. Nový)

Igor Valentinovič Byčko

K OTÁZCE LENINSKÉHO PŘÍSTUPU K HISTORICKOFILOZOFICKÉMU BĀDÁNÍ*

V polemice s E. Dühringem o povaze principů systému poznání B. Engels napsal: „Principy nejsou východiskem zkoumání, nýbrž jeho konečným výsledkem; neaplikují se na přírodu a na lidské dějiny, ale abstrahují se z nich; příroda a říše člověka se neřídí principy, naopak principy jsou jen potud správné, pokud se shodují s přírodou a dějinami. To je jediné materialistické pojetí věci...“¹ Na dílech klasiků

* Jde o příspěvek profesora Kijevské univerzity, vedoucího katedry dějin filozofie, který byl přednesen na zasedání katedry m.-l. filozofie FF UJEP v květnu 1961.

¹ Engels, B.: *Anti-Dühring*. In: Marx, K.-Engels, B.: *Spisy* 20. Praha, Svoboda 1966, s. 27.